

MARQ, ARQUEOLOGÍA y MUSEOS

EXTRA- 01

**Arqueología en Alicante
en la primera década del siglo XXI**

**II JORNADAS DE ARQUEOLOGÍA
Y PATRIMONIO ALICANTINO**

**Arqueología en Alicante
en la primera década del siglo XXI**

**II JORNADAS DE ARQUEOLOGÍA
Y PATRIMONIO ALICANTINO**

Dirección y edición:

Manuel H. Olcina Doménech
Jorge A. Soler Díaz

Comité Organizador:

Fernando E. Tendero Fernández
Araceli Guardiola Martínez
Mª Ángeles Agulló Cano

Secretaría Administrativa:

Olga Manresa Bevia
Esmeralda Chust Muñoz

Coordinación de la edición:

Juan A. López Padilla

Edita:

MARQ
Museo Arqueológico de Alicante
Diputación de Alicante

Información e Intercambio:

MARQ, Museo Arqueológico de Alicante
Plaza Doctor Gómez Ulla s/n
03013 Alicante
Teléfono: 965 14 90 00, Fax: 965 14 90 58

Página web:

<http://www.marqalicante.com>

Portada:

Hallazgo del fragmento de una escultura monumental
de bronce en el foro de Lucentum

Diseño y maquetación:

Miranda Dreams

Impresión y encuadernación:

Quinta impresión

ISSN: 1885-3145

Depósito Legal: A-705-2005

ARQUEOLOGÍA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI

14-15

Presentación de los editores

Manuel H. Olcina Doménech y Jorge A. Soler Díaz

MARQ.

PONENCIAS

17-28

ARQUEOLOGÍA Y ADMINISTRACIÓN AUTONÓMICA EN LA COMUNIDAD VALENCIANA (2002-2012): ALICANTE

Consuelo Matamoros de Villa y José Luis Simón García

29-45

MUSEOS Y YACIMIENTOS ARQUEOLÓGICOS MUSEALIZADOS. PANORAMA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL S. XXI

Manuel H. Olcina Doménech, Jorge A. Soler Díaz y Rafael Pérez Jiménez

46-55

ARQUEOLOGÍA Y EMPRESA EN ALICANTE

Eduardo López Seguí

56-64

ARQUEOLOGÍA, MUSEO Y FUNDACIÓN. DE LO MAL QUE SE LLEVAN CON LA VELOCIDAD

Josep A. Cortés i Garrido

65-72

ARQUEOLOGÍA Y UNIVERSIDAD

Lorenzo Abad Casal

73-81

ARQUEOLOGÍA Y COLEGIO DE DOCTORES Y LICENCIADOS

Fernando E. Tendero Fernández y Araceli Guardiola Martínez

82-98

LA ARQUEOLOGÍA DE LA PREHISTORIA ALICANTINA EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI

Jorge A. Soler Díaz, Juan A. López Padilla y Rafael Martínez Valle

99-108

ARQUEOLOGÍA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI. UNA REFLEXIÓN SOBRE LOS AVANCES EN EL ESTUDIO DE LAS ÉPOCAS FENICIA E IBÉRICA

Fernando Prados Martínez y Feliciano Sala Sellés

109-127

ARQUEOLOGÍA ROMANA Y MUNDO TARDO ANTIGUO

Manuel H. Olcina Doménech y Teresa Ximénez de Embún Sánchez

128-140

ARQUEOLOGÍA MEDIEVAL EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL SIGLO XXI

Rafael Azuar Ruiz y Jose Luis Menéndez Fueyo

141-152

LA ARQUEOLOGÍA DE ÉPOCA MODERNA Y CONTEMPORÁNEA EN ALICANTE: UNA MIRADA DESDE EL SIGLO XXI

Sonia Gutiérrez Lloret y Carolina Doménech Belda

MARQ.

COMUNICACIONES

- 154-163 **Prospección geoarqueológica del Prebético de Alicante: primeros datos acerca del abastecimiento de sílex durante la Prehistoria**
Francisco Javier Molina Hernández, Antonio Tarrío Vinagre, Bertila Galván Santos y Cristo M. Hernández Gómez
- 164-169 **Excavacions en la Cova de les Cendres (Teulada-Moraira, La Marina Alta): campanyes 2010-2011**
Dídac Román Monroig i Valentín Villaverde Bonilla
- 170-175 **Actualización y realización del inventario de los yacimientos arqueológicos con arte rupestre de la Comunidad Valenciana. Provincia de Alicante**
Mauro S. Hernández Pérez, Gabriel García Atienzar y Virginia Barciela González
- 176-182 **Prospección, documentación y contextualización de arte rupestre en las comarcas alicantinas de l'Alcoià, El Comtat, La Marina Alta y La Marina Baixa. 1ª anualidad: sectores geográficos 4 y 6**
Virginia Barciela González y Francisco Javier Molina Hernández
- 183-188 **Campañas de excavación recientes en el yacimiento del Mas d'Is (Penàguila, Alacant)**
Joan Bernabeu Aubán, Agustín Díez Castillo y Teresa Orozco Köhler
- 189-195 **Excavaciones en la Cova del Randero (Pedreguer, Alicante). Antecedentes y avance de resultados**
Jorge A. Soler Díaz, Olga Gómez Pérez y Consuelo Roca de Togores Muñoz
- 196-201 **Primeras aportaciones del proyecto de excavaciones arqueológicas en el poblado campaniforme del Peñón de la Zorra (Villena, Alicante)**
Gabriel García Atienzar
- 202-208 **Terlinques (Villena, Alicante): últimas campañas de excavación en un poblado de la Edad del Bronce**
Francisco Javier Jover Maestre, Juan Antonio López Padilla, Sergio Martínez Monleón, Alicia Luján Navas y Laura Acosta Pradillos
- 209-214 **Excavaciones arqueológicas en Cabezo Pardo (San Isidro/Granja de Rocamora, Alicante). Últimas actuaciones**
Juan Antonio López Padilla y Teresa Ximénez de Embún Sánchez

- 215-221 **Cabezo Redondo (Villena, Alicante). Caracterización de “espacios domésticos” en un poblado del Bronce Tardío. Campañas de 2010 a 2012**
Mauro S. Hernández Pérez, Gabriel García Atiénzar, Virginia Barciela González, María Lillo Bernabeu y Ximo Martorell Briz
- 222-226 **Estado de la cuestión del poblado de la Mola d’Agres (Agres, Alicante)**
José Luís Peña Sánchez, Elena Grau Almero y Teresa Huélamo Doménech
- 227-233 **Excavaciones arqueológicas en el poblado ibérico de La Escuera (San Fulgencio, Bajo Segura): nuevos datos sobre su acceso sur y su relación con el complejo sacro**
Lorenzo Abad Casal, Feliciano Sala Sellés y Jesús Moratalla Jávega
- 234-239 **El oppidum Ibèric del Puig d’Alcoi: valoració de la seqüència d’ocupació**
Ignasi Grau Mira i Josep Maria Segura Martí
- 240-246 **El Sector 4C de La Alcudia (Elche, Alicante)**
Mercedes Tendero Porras y Alejandro Ramos Molina
- 247-253 **Una almazara ibérica en el yacimiento de la Illeta dels Banyets (El Campello, Alicante)**
Adoración Martínez Carmona
- 254-261 **Actuación arqueológica en el foro y las termas de Popilio de Lvcentvm (Tossal de Manises, Alicante). Campaña de 2009-2010**
Manuel Olcina Doménech, Eduardo López Seguí y Celso Sánchez Mondéjar
- 262-267 **El vertedero de la Villa Petraria identificado en la calle Luis Chorro (Petrer, Alicante)**
Fernando E. Tendero Fernández
- 268-272 **Banys de la Reina de Calp, Alicante. Una década de Arqueología**
Anna Mª Ronda i Femenia, Alicia Luján Navas, Vicent Sevilla i García
- 273-278 **Nuevo colegio público “San Roque”, calles Villavieja, Antequera, y San Juan: “el Oratorio Rupestre” (casco antiguo Alicante)**
Marga Borrego Colomer, Pablo Rosser Limiñana y Ana Valero Climent
- 279-284 **Redescubrimiento de un tramo de la muralla medieval cristiana en la Puerta de Almansa (Villena, Alicante)**
Laura Hernández Alcaraz y Luz Pérez Amorós
- 285-291 **Intervención arqueológica en la apertura de c/ Castillo. Castillo del Aljau (Aspe, Alicante)**
José Ramón Ortega Pérez, Inmaculada Reina Gómez y Marco Aurelio Esquembre Bebia

II Jornadas de Arqueología y Patrimonio Alicantino

- 292-297 **Las Canteras de Ferriol (Baix Vinalopó, Elche), un singular proyecto multidisciplinar de investigación histórica**
Jesús Moratalla Jávega, Pierre Rouillard y Laurent Costa
- 298-304 **L'excavació arqueològica de l'Ermite de Sant Joan (Xàbia, Marina Alta)**
Josep Castelló Marí, Joaquim Bolufer Marqués i Francisco Gómez Bellard
- 305-310 **Castell de Sax. Vessant Sud i Esperó de l'Albacar**
Miquel Sánchez i Signes
- 311-316 **Nuevo colegio público "San Roque", Calles Villavieja, Antequera, y San Juan: "actuación en el lienzo este de la muralla" (Casco Antiguo de Alicante)**
Marga Borrego Colomer, Pablo Rosser Limiñana y Ana Valero Climent
- 317-324 **Seguimiento arqueológico de las obras de pavimentación del núcleo urbano de la Isla de Tabarca (Alicante)**
Francisco Andrés Molina Mas, José Ramón Ortega Pérez, Marco Aurelio Esquembre Bebia y José Manuel Pérez Burgos
- 325-330 **La Pobla medieval de Ifach (Calpe, Alicante): Ciudad y poder feudal a la luz de los descubrimientos arqueológicos (2005-2012)**
José Luis Menéndez Fueyo, Joaquín Pina Mira, José Manuel Torrecillas Segura y Roberto Ferrer Carrión
- 331-337 **Calles Villavieja, 30 y Paseo Ramiro, 13: el Torreón de San Sebastián y la Torre del Speró (Casco Antiguo Alicante)**
Marga Borrego Colomer y Pablo Rosser Limiñana
- 338-343 **Intervención arqueológica en el Convento de la Merced (Elche, Alicante)**
Palmira Torregrosa Giménez, Eduardo López Seguí, Patxuka de Miguel Ibáñez y Celso Sánchez Mondéjar
- 344-349 **Evidencias arqueológicas de un corral de comedias en el Hospital San Juan de Dios (Orihuela, Alicante)**
Silvia Yus Cecilia
- 350-355 **La Torre Bombarda (l'Alfàs del Pi, Alicante)**
Carolina Frías Castillejo
- 356-361 **Intervención arqueológica en el Sepulcro del Cabildo Catedralicio de la S. I. Catedral de Orihuela (Alicante)**
Javier Cecilia Espinosa y Mariano Cecilia Espinosa

MANA RQ

ARQUEOLOGÍA EN ALICANTE EN LA PRIMERA DÉCADA DEL S. XXI

MARQ

II Jornadas de Arqueología
y Patrimonio Alicantino

Arqueología en Alicante en la primera década del siglo XXI

II JORNADAS DE ARQUEOLOGÍA Y PATRIMONIO ALICANTINO

Manuel H. Olcina Doménech y Jorge A. Soler Díaz (editores)

26 - 27 de noviembre de 2012

MARQ

L'excavació arqueològica de l'Ermita de Sant Joan (Xàbia, Marina Alta)

Josep Castelló Marí (*), Joaquim Bolufer Marqués (*) i Francisco Gómez Bellard (**)

Resum

L'any 2010, el Mvsev Municipal de Xàbia realitzà una excavació de salvament a l'ermita de Sant Joan, edifici tard medieval utilitzat als segles XIX-XX com a capella funerària del vell cementeri municipal de Xàbia.

La intervenció ha descobert trenta tombes, excavades sobre el sòl geològic, que corresponien a vint adults i deu enterraments infantils; inhumacions realitzades entre 1817 i 1849, tot i que pels plafons ceràmics que es conservaven a l'ermita sabem que l'any 1862 s'hi va realitzar un enterrament.

Paraules clau

Ermita tardo-gòtica/ Cementeri/ Enterraments decimonònics.

Resumen

El año 2010, el Mvsev Municipal de Xàbia realizó una excavación de salvamento en la ermita de Sant Joan, edificio tardomedieval utilizado en los siglos XIX-XX como capilla funeraria del viejo cementerio municipal de Xàbia.

La intervención ha descubierto treinta tumbas, excavadas sobre el suelo geológico, que correspondían a veinte adultos y diez enterramientos infantiles; inhumaciones realizadas entre 1817 y 1849, aunque por los paneles cerámicos que se conservaban en la ermita sabemos que en 1862 se realizó un enterramiento.

Palabras clave

Ermita tardogòtica/ Cementerio/ Enterramientos decimonónicos.

I. L'ERMITA DE SANT JOAN: ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

A finals de l'època Moderna, metges i pensadors comencen a plantejar la conveniència de treure'n de l'interior de les viles i ciutats els cementeris. Les nombroses morts provocades per epidèmies i altres malalties infeccioses aconsellaven allunyar de la proximitat dels vius els enterraments, que des de l'edat Mitjana, es feien dins les poblacions.

A partir de la segona meitat del segle XVIII, els nous corrents higienistes promoguts i vinculats a la Il·lustració van obrint-se pas a Europa. A poc a poc, el poder anirà assumint aquests principis i acabarà considerant la necessitat de treure'n dels nuclis urbans els cementeris i privar així, de manera definitiva, les inhumacions que omplien vasos i fossars de les parròquies i altres edificis, generalment religiosos.

Al País Valencià algunes institucions i personalitats havien intentat portar avant aquests nous plantejaments. És el cas de les primerenques i progressistes propostes fetes

l'any 1776 per Pasqual Garcia, regidor de l'Ajuntament de València, que pretenien prohibir els enterraments fets dins els murs de la ciutat (Català, 2007). Però no va ser sinó arran de la promulgació de la Reial Pragmàtica feta pel rei Carles III l'any 1787 que les autoritats locals començaren a considerar aquest problema. En l'esmentada Pragmàtica s'instava a bastir els cementeris fora de les poblacions i alhora es prohibia l'enterrament dins les esglésies, amb algunes excepcions però. Al mateix document es deia també que: "... se aprovecharan para capillas de los mismos cementerios las hermitas que existan fuera de los pueblos...", disposició que va ser seguida a Xàbia, utilitzant la vella ermita gòtica de Sant Joan com capella fúnebre.

Però a pesar de la disposició reial, el fort arrelament que entre la població tenien aquelles antigues pràctiques funeràries i potser també per altres condicionants, com la falta de recursos econòmics per part del Consell de la vila de Xàbia, es va anar dilatant la construcció del cementeri. Es succeïren

* Mvsev Arqueològic i Etnogràfic Municipal Soler Blasco

** XXXX

Figura 1. Ermita i escala de Sant Joan, imatge de 1935. Foto Arxiu Mvsev de Xàbia

ordes i recomanacions dictades des de les altes institucions de l'administració, però no va ser fins a l'any 1817 quan va ser inaugurat el cementeri de Sant Joan. Així, consta a l'anotació 258 de les "Efemérides" recopilades per G. Cruaïnes. Hi llegim:

12 marzo 1817

Fue inaugurado el actual cementerio de San Juan, con el entierro del cadaver de Ana Maria Moll, hija de Amaro y Teresa, segun acta de defunciones firmada por Mn Jose Cruaïnes Buiques, vicario. (Arxiu Parroquial). (Fig. 1)

II. ERMITA I ESCALA DE SANT JOAN, IMATGE DE 1935. FOTO ARXIU MVSEV DE XÀBIA

Fins a eixe moment, tots els enterraments es realitzaven dins de les muralles de la vila, ja fora als vasos de Sant Bertomeu, al petit vas dels mariners de la capella de la Mare de Déu de Loreto, o bé al gran fossar de l'Hospital de la vila situat al carrer d'Avall, edifici del qual només resta actualment la capelleta tardo-gòtica de Santa Anna (el vell fossar de la plaça de l'Església, havia deixat de funcionar a mitjans del segle XV (Bolufer, 2004: 29; 2009: 89). També els convents de les Agustines i dels Mínims acolliren els enterraments dels seus religiosos, i potser també d'alguna altra persona que de forma excepcional hi voldria ser soterrada.

El primitiu cementeri de Sant Joan era molt més petit que el que ara coneixem. Aquell primer recinte del 1817 ocuparia una superfície molt reduïda situada al sud de l'ermita,

amb enterraments fets en terra.

La falta d'espai d'aquell primer cementeri i la major "categoria" social de certes persones, van fer que el tram oest de capella, entre el darrer arc diafragmàtic (darrere de l'altar) i el mur tester de l'ermita, fora habilitat com a panteó eclesiàstic. Aquesta estructura, fora d'ús des de les acaballes del XIX, tenia una única porta d'accés (a la dreta / NE de l'altar) que havia estat engegada modernament. L'interior estava ocupat per un total de 31 tombes de forma rectangular amb unes dimensions màximes de 2,40 x 0,70 m construïdes amb rajola massissa, còdols i algeps. Divuit presentaven una orientació general sud-oest/nord-est, que s'adossaven i es superposaven formant dos nivells, mentre que les tombes de la paret sud-est mostraven una orientació nord-oest/sud-est perpendicular a les anteriors, tot agrupant-se formant dues filades de cinc tombes, més tres que van ser col·locades ja els darrers moments d'utilització amb aquesta mateixa orientació, sobre les tombes del primer grup. Totes les sepultures, amb caixa o sense, corresponien a membres del clero de Xàbia, probablement vicaris, rectors i pabordes de Sant Bertomeu, que foren inhumats entre el 1817 i probablement el 1889, data que apareix grafada sobre l'algeps fresc de la tomba superior del grup sud: *Aquí descansan en paz / los restos mortales de / Don Jose Solans Vicario de / la Parroquial de Jabea / Murio el dia 14 de Mayo de 1889 / Rueguen a Dios por su alma.*

També els llauradors rics, els burgesos i d'altres persones benestants del poble, van voler deixar clara l'empremta del seu pas per la vida i triarem com a lloc d'enterrament l'ermita de Sant Joan, des d'aleshores capella funerària. D'aquells enterraments, que ara han estat localitzats i excavats, no hi havia constància documental ni tan sols en la memòria del poble. Només restaven un conjunt de plafons funeraris de taulells, produïts als tallers de València, que es conservaven col·locats sobre la paret sud de l'interior de l'ermita, i que ara podem interpretar com els epitafis, arrancats del terra, d'aquells enterraments. Un altre d'aquests plafons va ser recuperat formant part del reompliment de preparació de l'altar i dins una de les fosses d'enterrament descobertes (tomba 19).

Del conjunt de tretze plafons recuperats, els més antics daten de l'any 1823 i corresponen a persones d'alt rang social i econòmic: Mariana Parts, dona del governador militar de Dènia, morta el 28 de maig, i Jaume Català "Dr. Teologo y Rector Pabordre de la Iglesia de Xàbia", mort el 6 d'octubre. El més modern dels plafons va ser dedicat al xiquet Joaquim Ferrando i Garcia "...que murio el dia 22 de Enero del año 1862 a la tierna edad de 12 años y medio...".

Com hem dit més amunt, aquests epitafis estarien en el pis, indicant el lloc de l'enterrament. La substitució del vell paviment de l'ermita per un de nou, ara de taulells hidràulics en blanc i negre, feta entre la segona i tercera dècada del segle passat, va comportar el desmantellament d'aquests bonics plafons i l'oblit d'aquells enterraments.

Les dolentes condicions d'aquell primer recinte foren descrites al monumental *Diccionario Geografico-Estadístico-Historico de España y sus posesiones de Ultramar de Pascual Madoz* (Tom IX, Madrid 1847): "...el cementerio, que es pequeño e indecente, porque sus paredes derruidas dan entrada a las zorras y otros animales inmundos, que se comen los miembros de los cadaveres insepultos: su situacion tan proxima a la villa perjudica a la salud pública, principalmente a los moradores del arraval del conv., los cuales se encuentran muy incomodados por los miasmas pútridos que llegan hasta ellos en el estio cuando reinan los vientos del O. y se presenta el dia caluroso: debiera pues trasladarse a otro sitio mas saludable. ...".

Probablement per intentar pal·liar, més que fora en part, aquesta dolenta situació, però també per augmentar l'espai del cementeri (Xàbia era un poble amb una demografia creixent que va passar dels 3.654 habitants de l'any 1843 als 5.785 de l'any 1857), l'any 1849, l'alcalde de Xàbia, Antoni Català, va comprar a Cristòfol Español tres fanecades de terra per ampliar el cementeri (G.Cruaños, Efemerides, núm. 289. 1986). Amb aquestes obres, el cementeri va adquirir les dimensions que encara manté, bastint-se ara els primers grups de nínxols (situats sobre la paret oest) destinats als

Figura 2. Interior de l'ermita des de l'oest.

burgesos i altres persones benestants, mentre que la major part de les inhumacions es farien a terra.

Però l'eixamplament del cementeri i la millora de la seua construcció no van acabar amb el problema de l'excessiva proximitat a la població, provocant, junt amb d'altres factors, que l'índex de mortalitat dels pròxims ravals de Baix i del Convent foren dels més alts del poble (Espinós, 1988).

Passaren els anys i les condicions de vida de la població van anar millorant poc a poc, la qual cosa va produir una disminució en el total de morts anuals. Tot i així, les escasses dimensions del cementeri obligaren a la construcció de noves illes de nínxols.

No obstant, l'excessiva proximitat al poble i el creixement de la població, obligaren a la construcció del nou cementeri de les Catarroges, que va ser inaugurat l'any 1986, mentre que el vell cementeri va estar en ús fins el 1989, any de la darrera inhumació.

III. L'EDIFICI DE L'ERMITA DE SANT JOAN

L'ermita ha mantingut, des del seu origen, una planta rectangular dividida en tres trams, delimitats per dos arcs de

mig punt lleugerament apuntats. Les parets estan realitzades amb mur de tàpia de morter de terra, pedres i calç. La façana tenia originalment una porta d'accés delimitada per un arc de mig punt de dovelles. El sostre és a dues aigües, amb bigues que descansen sobre els murs laterals i tres jàsseres que es recolzen sobre cans de pedra tosca i marquen la carena o cavalló de la teulada. En la part superior de la façana i quasi en el centre s'obri un òcul delimitat per carreus de tosca, així com en la part superior, on també s'obri altre òcul situat en la banda septentrional.

Al llarg del temps, l'edifici ha sofert diferents transformacions, l'empremta de les quals s'ha mantés en diferents elements arquitectònics.

Primerament, a l'edifici original se li va afegir al segle XVII o potser primeries del XVIII, una construcció adossada al mur septentrional destinat a servir d'habitatge a l'ermità, que no comunicava directament amb l'ermita. Aquesta construcció va ser desafortunadament enderrocada en l'any 1998. (Fig. 2)

IV. INTERIOR DE L'ERMITA DES DE L'OEST

A continuació, la porta d'accés de l'ermita es va modificar, eixamplant-se, retallant els brancals i la llinda, que va passar a ser recta. Per aquest motiu, es van desmuntar les dovelles de l'arc de mig punt i es van adequar a l'estructura rectangular de la nova porta. També es van afegir a la façana dues finestres quadrangulares en els costats de la porta, tancades amb reixes de ferro de forja. En la paret meridional del tercer tram es va obrir una finestra quadrangular que fou posteriorment tapiada. Totes tres obertures es van vorejar amb carreus de tosca.

Amb l'ús de l'ermita com capella funerària del cementeri, es va tapiar amb un mur l'arc del tercer tram i es va destinar la banda septentrional com panteó dels rectors de l'església parroquial de Sant Bertomeu, mentre que un espai més reduït, al costat meridional, es va utilitzar com sagristia, obrint una finestra rectangular en la paret per enllumenar l'habitació. Davant del mur es va construir un altar i el primer arc es va "folrar" amb un nou arc, també de tosca, que reduïa l'espai. Amb posterioritat, ja dins el segle XX, es va canviar el pis original de l'edifici, de rajoles de fang, i es van col·locar taulells hidràulics en blanc i negre.

V. LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA: DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

Per tal de continuar el projecte de rehabilitació de l'ermita de Sant Joan i del cementeri vell, iniciat ja fa més de deu anys, es va plantejar substituir el paviment de l'ermita, la qual cosa suposava la realització d'una excavació arqueològica per documentar les possibles restes que pogue-

Figura 3. Interior de l'ermita amb les fosses excavades.

ren haver-hi així recuperar dades sobre aquest edifici. Per aquest motiu es va demanar permís a la Direcció General de Patrimoni de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana. Aquest es va concedir el dia 16 d'agost de 2010, amb registre d'eixida de 31 d'agost de 2010. L'expedient és el 2010/0708-A i autoritza a Joaquim Bolufer Marqués, director del Museu i arqueòleg municipal i a Josep Castelló Marí, arqueòleg contractat, per a la seua execució.

L'equip va comptar, a més, amb els operaris contractats Juan Leyda i Juan Meneses, col·laborant 2 operaris de la brigada municipal. També van recolzar els treballs Josep Buigues i Joan Miquel, treballadors Museu, i dos voluntaris: Anik Dorian-Coupal i Aitor Mahiques.

Per estudiar les restes humanes aparegudes van comptar amb l'ajuda de l'especialista antropòleg Dr. Francisco Gómez Bellard, la qual cosa ens va permetre d'identificar els principals trets físics dels inhumats.

La intervenció arqueològica es va dur a terme des del dia 15 de setembre fins el dia 14 d'octubre de l'any 2010. (Fig. 3)

VI. INTERIOR DE L'ERMITA AMB LES FOSSES EXCAVATES

Els treballs començaren en la zona de l'altar modern, que no conservava el paviment, i es veia el seu reblliment interior. A continuació, es va seguir amb l'extracció del pis hidràulic i la seua preparació, des de la zona posterior de l'ermita cap a l'accés.

Amb la retirada d'aquests nivells començaren a descobrir-se els diferents enterraments, excavats en fosses i farcits amb un estrat de terra blanquinosa procedent del propi treball d'excavació de les sepultures. Es va deixar sense excavar la zona delimitada com panteó dels rectors de la parròquia, que estava coberta per rajoles de fang. Paviment anterior al pis hidràulic UE 1.

Així les coses, els treballs arqueològics han permès documentar un conjunt de 30 tombes d'inhumació, excavades al sòl natural de gleva de forma més o menys trapezoidals. Vint i set mantenien la orientació est-oest (amb el cap situat

a l'est, exceptuant-ne dos, que el tenien situat a ponent), i només tres s'orientaven de nord a sud.

La major part dels enterraments foren realitzats dins de taüts, amb els cossos en posició decúbit supí, amb els braços flexionats sobre el pit o l'abdomen, exceptuant alguns dels enterraments infantils que tenien els braços flexionats i les mans baix del rostre, en posició de dormir.

De les trenta tombes localitzades dènou corresponien a adults, i les onze restants eren enterraments infantils. Sis estaven buides, mentre que la resta corresponien a quatre adults hòmens entre 40 i 70 anys, sis dones entre 20 i 65 anys, i tres individus als quals no ha estat possible determinar el sexe pel seu mal estat de conservació. Els enterraments de xiquets tenien unes edats entre 1 i 2 mesos i els 5 o 6 anys. Quasi tots aquests enterraments van ser realitzats entre 1817 i 1849, moment en el què va ser eixamplat el cementeri, adquirint aproximadament l'extensió actual. (Fig. 4).

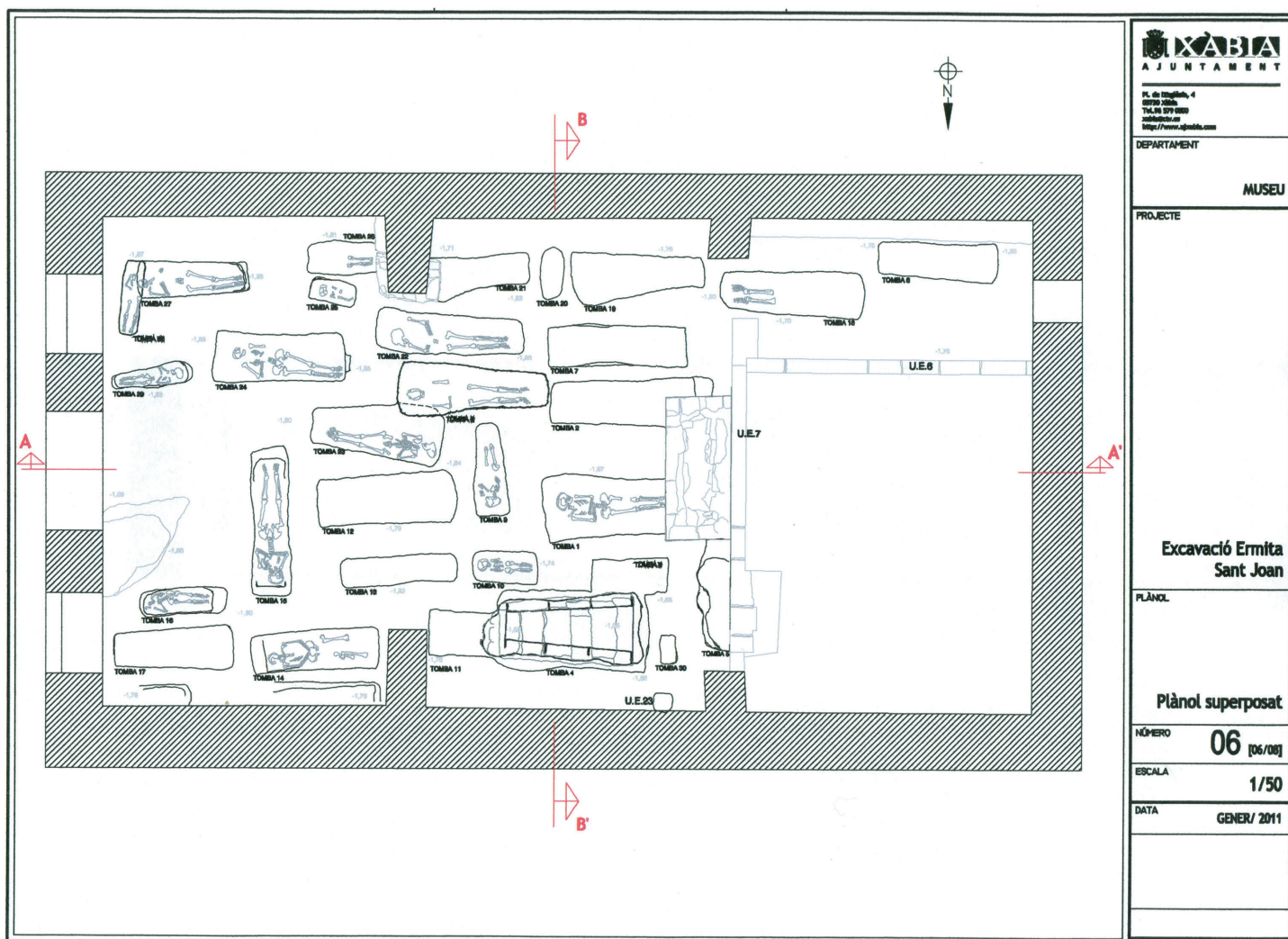

Figura 4. Planta de l'ermita amb les tombes aparegudes.

	EDAT	SEXE	ALTURA	MALALTIES
Tomba 10	1 mes	-	-	-
Tomba 14	1 mes	-	-	-
Tomba 25	1 mes	-	-	-
Tomba 28	1 mes	-	-	-
Tomba 26	6 mesos-1 any	-	-	-
Tomba 10	18 mesos	-	-	-
Tomba 28	1-2 anys	-	-	-
Tomba 29	3-4 anys	Sembla xiquet	-	-
Tomba 9	5-6 anys	-	-	-
Tomba 16	5-6 anys	Sembla xiqueta	-	-
Tomba 24	20-25 anys	Dona	1,52 m	Càries
Tomba 23	25-40 anys	Dona	1,60 m	Desgast incisius
Tomba 18	+40 anys	Home	-	Artrosi
Tomba 17	+40 anys	Dona	-	-
Tomba 22	40-45 anys	Dona	1,59 m	Carrall, desgast incisius
Tomba 1	45-50 anys	Indeterminat Dona	1,68 m	No artrosi
Tomba 27	+50-70 anys	Home	1,65 m	Artrosi
Tomba 8	+60 anys	Home	-	Incisius desgastats
Tomba 12	+60 anys	Dona	-	Sense dents
Tomba 14	+65 anys	Dona	1,57 m	Pèrdua de dents
Tomba 15	70 anys	Home	1,65	Artrosi, Càries, Carrall
Tomba 11	Adult indeterminat	Indeterminat	-	-

VII. LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA: INTERPRETACIÓ I RESULTATS OBTINGUTS

Arran dels treballs arqueològics hem pogut definir aquestes fases, esmentades de forma descendent en antiguitat:

Disposició del pis hidràulic UE 1, amb la delimitació externa de l'Altar (UE 3) i la preparació UE 2, i els estrats UE 4 i UE 5. La construcció del panteó dels rectors, amb l'alçament dels murs UE 6 i UE 7, la disposició del nou altar UE 9, i l'afegit de l'arc modern, amb el fonament UE 99.

El segon nivell de tombes, esmentades així perquè són les més recents que estan afectant altres més antigues: Tombes 4, 8 i 28.

El nivell de tombes, on es troben les restants 27.

De l'època de la construcció de l'Ermita hem considerat les fosses UE 23 i UE 59.

De les Tombes excavades s'han extret les següents conclusions, comptant amb la col·laboració del Dr. Francisco Gómez Bellard.

Nombre de tombes

En total es van documentar 30 tombes que es distribueixen d'aquesta forma:

- 13 Tombes amb una inhumació: T1, T8, T9, T15, T16, T18, T22, T23, T24, T25, T26, T27, T29,

- 3 Tombes reutilitzades, amb dos inhumacions: T10, T28, T14.

- 1 Tomba amb restes d'una inhumació, amb l'esquelet desaparegut: T4

- 10 Tombes buides sense restes d'inhumació: T2, T3, T5, T6, T7, T11, T13, T19, T20, T21.

- 3 Tombes amb restes parcials d'esquelet rebolicats. T11, T12, T17.

Nombre mínim d'individus

De les restes d'inhumacions es van recuperar els següents, identificats en l'estudi antropològic:

- 9 esquelets d'adults posicionats: T1, T8, T14, T15, T18, T22, T23, T24, T27.

- 3 esquelets d'adults amb els ossos remenejats: T11, T12, T17.

- 6 esquelets d'infants posicionats: T9, T10, T16, T26, T28, T29.

- 1 esquelet de neonat posicionat: T25.

- 3 esquelets de neonats amb els ossos remenejats: T10, T14, T28.

De les tombes buides, per les dimensions que tenien pertanyien a:

- 8 adults: T2, T4, T5, T6, T7, T13, T19, T21.

- 1 infant: T3.
- 2 neonats: T20, T30.

En total sumarien 33 enterraments distribuïts d'aquesta mena:

- 20 adults.
- 7 infants.
- 6 neonats.

Posició dels esquelets ben disposats

- 11 en Decúbit supí: T1, T8, T14, T15, T16, T18, T22, T24, T25, T27, T28.
- 4 en Decúbit lateral dret: T29 o esquerre: T9, T10, T26.
- 1 en Decúbit prono: T23.

Orientació dels esquelets de cap als peus

- 10 d'est a oest: T1, T8, T10, T14, T16, T22, T24, T25, T26, T27.
- 3 d'oest a est: T18, T23, T29.
- 2 de nord a sud: T9, T15.
- 1 de sud a nord: T28.

Orientació de les tombes buides segons la disposició dels costats més estrets

- 9 d'est a oest: T2, T3, T6, T7, T11, T12, T13, T19, T21.
- 3 de nord a sud: T5, T20, T30.
- 2 d'oest a est: T4, T17.

BIBLIOGRAFIA

- BOLUFER MARQUÉS, J. (2004) : Tretze anys d'arqueologia urbana a la vila de Xàbia. *XÀBIGA, Revista del museu de Xàbia*, Xàbia, 17-40.(2009) : Xàbia. Arqueologia i història urbana. Les obres de reurbanització de la vila de Xàbia. *Revista de Festes de Moros i Cristians*, Xàbia, 87-91.(2009) : El vell cementeri de Xàbia. *Revista de Festes de Duanes de la Mar*, Xàbia, 35-37.
- CATALÀ GORGUES, M.A. (2007): *El Cementerio General de Valencia. Historia, Arte y Arquitectura. 1807-2007*. València.
- CRUAÑES SIGNES, G. (1997): Efemerides històriques de la vila de Jábea. *XÀBIGA, Revista de cultura*, número 1, 13-100. Xàbia.
- ESPINÓS i QUERO, A. (1988): Notes per a un estudi de la població a Xàbia (1871-1890). *XÀBIGA, Revista de cultura*, número 4, 107-126. Xàbia.
- MADOZ, P. (1847): *Diccionario Geografico-Estadistico-Historico de España y sus posesiones de Ultramar de Pascual Madoz*. Tom IX, -----. Madrid.
- VIVES-FERRÁNDIZ SÁNCHEZ, L. (2005): La pervivència de la simbòlica barroca als plafons ceràmics de l'ermita de Sant Joan de Xàbia. *XÀBIGA, Revista del museu de Xàbia*, número 9, 153-178. Xàbia.